

ФІНАНСОВА ЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ ВІД КРЕДИТІВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

© 2014 КОНДУСОВА Л. Ф., КІПА М. О.

УДК 339.72

Кондусова Л. Ф., Кіпа М. О. Фінансова залежність України від кредитів міжнародних організацій

Фінансова світова криза, що почалася у 2008 р., торкнулась і України. На сьогоднішній день, у зв'язку з політичною і економічною нестабільністю, Україна потребує фінансування від зарубіжних фінансово-кредитних організацій. Тому необхідним є розгляд питання відносно функцій міжнародних фінансово-кредитних організацій щодо надання кредитів країнам, які потребують допомоги. У статті розкрито сутність та роль МВФ, МБРР та ЄБРР у сучасних умовах міжнародної інтеграції. Кожна кредитна установа має свої умови кредитування, у даній статті наведено умови надання кредитів від МВФ. Також розглянуто сутність антикризового проекту Закону України «Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання в Україні». Проаналізовано умови отримання Україною кредитів від міжнародних фінансово-кредитних організацій та надано рекомендації щодо поліпшення фінансового стану України.

Ключові слова: міжнародний кредит, міжнародні фінансово-кредитні організації, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

Табл.: 2. **Бібл.:** 8.

Кондусова Лариса Федорівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Кіпа Марина Олександрівна – кандидат економічних наук, викладач, кафедра фінансів, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: kuzu0409@mail.ru

УДК 339.72

UDC 339.72

Кондусова Л. Ф., Кіпа М. А. Финансовая зависимость Украины от кредитов международных организаций

Финансовый мировой кризис, начавшийся в 2008 г., коснулся и Украины. На сегодняшний день, в связи с политической и экономической нестабильностью, Украина нуждается в финансировании от зарубежных финансово-кредитных организаций. Поэтому необходимым является рассмотрение вопроса относительно функций международных финансово-кредитных организаций по предоставлению кредитов странам, которые нуждаются в помощи. В статье раскрыта сущность и роль МВФ, МБРР и ЭБРР в современных условиях международной интеграции. Каждое кредитное учреждение имеет свои условия кредитования, в данной статье приведены условия предоставления кредитов от МВФ. Также рассмотрена сущность антикризисного проекта Закона Украины «О предотвращении финансовой катастрофы и создании предпосылок для экономического роста в Украине». Проанализированы условия получения Украиной кредитов от международных финансово-кредитных организаций и предоставлены рекомендации относительно улучшения финансового состояния Украины.

Ключевые слова: международный кредит, международные финансово-кредитные организации, Международный валютный фонд, Международный банк реконструкции и развития.

Табл.: 2. **Библ.:** 8.

Кондусова Лариса Федоровна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

Кіпа Марина Александровна – кандидат экономических наук, преподаватель, кафедра финансов, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: kuzu0409@mail.ru

Kondusova Larisa F., Kipa Maryna O. Financial Dependence of Ukraine on Loans from International Organizations

World financial crisis that began in 2008 has had impact on Ukraine as well. Today, due to political and economic instability, Ukraine needs funding from foreign financial organizations. Therefore it is necessary to consider the question of the functions of international financial and credit institutions to provide loans to countries that need help. The article deals with the nature and role of the IMF, IBRD and EBRD under the modern conditions of international integration. Each credit institution has its own credit terms; this article provides the conditions for granting loans from the IMF. The essence of anti-crisis draft of Law of Ukraine "On Prevention of financial catastrophe and creating prerequisites for economic growth in Ukraine" is also considered. The conditions for Ukraine to obtain loans from international financial organizations were analyzed and the recommendations to improve the financial situation in Ukraine were provided.

Key words: international loan, international financial organizations, the International Monetary Fund, the International Bank for Reconstruction and Development

Tabl.: 2. **Bibl.:** 8.

Kondusova Larisa F. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Kharkiv National Economic University named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Kipa Maryna O. – Candidate of Sciences (Economics), Lecturer, Department of Finance, Kharkiv National Economic University named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: kuzu0409@mail.ru

За останні декілька років в умовах ринку ми на більшість питань дивимось по-новому: у тому числі на характер і принципи наших торгово-економічних і фінансових відносин із зовнішнім світом. Мова йде про Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

Обидві ці організації мають статус спеціалізованих закладів ООН, оскільки створювались по її рішенням на спеціальній валютно-фінансовій конференції в липні 1944 р. у Бреттон-Вудсі (США). За задумом, МВФ і МБРР повинні сприяти скорішому відновленню світової економіки і торгівлі, які були серйозно підірвані у результаті Другої

світової війни. Банк – за рахунок надання довгострокових займів і кредитів і гарантування інвестицій, Фонд – за рахунок стабілізації валют, попередження незбалансованості платіжних балансів, усунення валютних обмежень, розвиток системи багатосторонніх розрахунків [1].

Членство у даних організаціях та вирішення за їх допомогою фінансово-економічних проблем дозволить прискорити та полегшити процес відновлення народного господарства та швидкими кроками піти по шляху соціально-економічного прогресу [2].

Міжнародні фінансові організації відіграють все більшу роль у міжнародних економічних відносинах країн. Сьогодні

як ніколи Україна в умовах політичної та фінансової кризи потребує кредитів міжнародних організацій. Так, наприклад допомога фінансово-кредитних інститутів Україні на 31.01.2014 р. складала [3]: Європейський банк реконструкції та розвитку – 586305,73 тис. дол., США, Європейський Інвестиційний Банк – 526550,83 тис. дол. США, Міжнародний банк реконструкції та розвитку – 3033939,48 тис. дол. США, Міжнародний Валютний Фонд – 3517156,2 тис. дол. США.

З того часу, коли Україна у 1992 р. стала членом Світового банку, вона отримала близько 7 млрд дол. США, які було розподілено через 39 проектів і програм. Остання Стратегія партнерства з країною (СПК), яка була розроблена для України і затверджена Радою директорів Світового банку 6 грудня 2007 р., охоплювала період 2008 – 2011 рр. У СПК визначено пріоритети діяльності групи Світового банку через кредитування та інвестиції, аналітичні та консультативні послуги і технічну допомогу, але обсяг програм Світового банку значно скоротився у порівнянні з СПК 2003 р. Стратегія передбачає надання позик обсягом 2 – 6 млрд доларів США протягом чотирьох років, з щорічним рівнем кредитування відповідно до показників продуктивності, включаючи прогрес у сфері структурних реформ, макроекономічної стабільності та поліпшення впровадження існуючих позик Світового банку.

Крім того, Міжнародна фінансова корпорація (МФК) продовжує інвестувати приватний сектор в Україні. Світовий банк за період 2008 – 2011 рр. надав позики на загальну суму близько 2,3 млрд дол. США, включаючи 450 млн дол. США, призначені для кредитування фінансового сектора [4].

Стратегія партнерства з країною на 2012 – 2016 рр. [5] покликана допомогти Україні домогтися прогресу у своїх економічних реформах та інтеграції в ЄС. Основною метою СПК є надання допомоги владі України створити новий суспільний договір, який перетворив би недовіру у підтримку реформ і зробив би уряд України більш підзвітним та ефективним. У поточній СПК кількість нових проектів значно зменшено, що змушує владу прикладати більше зусиль для підвищення ефективності координації.

ЄБРР здійснює свою діяльність у тісній співпраці з інституціями і програми ЄС, але на відміну від програм, які фінансує ЄС, ЄБРР фінансує не тільки технічну допомогу, але спрямовує прями інвестиції в українську економіку. Загалом, технічна допомога ЄБРР і програма дій у сфері консалтингу та навчання покликані створити сприятливі умови для підтримки своїх поточних і майбутніх інвестицій. Протягом 2000 – 2010 рр. ЄБРР реалізував 289 проектів (інвестицій) в Україні загальним обсягом у 14,8 млрд євро. У 2010 р. ЄБРР підписав угоди про впровадження 32 інвестиційних проектів загальним обсягом 964 млн євро. Фінансування було спрямовано в такі сектори [4]:

- ✦ в АПК, виробництво та сферу послуг, нерухомість, туризм і телекомунікації – 30 %;
- ✦ в енергетику, природні ресурси та енергетичний сектор – 13 %;
- ✦ інвестиції в підприємства мікро-, малого і середнього рівня через фінансових посередників – 29 %;
- ✦ в інфраструктуру, яка складається з муніципальної екологічної інфраструктури і транспорту – 28 %.

Поточний кредитний портфель включав одинадцять проектів на загальну суму 1,8 млрд дол. США, з яких 67 відсотків залишилися неосвоєними (табл. 1). Близько половини проектів, які були в активному портфелі, впроваджувалися більше шести років і були перенесені з СПК на

2004 – 2007 фінансові роки. Продуктивність впровадження проектів за даний період покращувалась, що було результатом спільного зусилля Банку та українських партнерів.

Процент позик фінансовому сектору становить 2,91%.

За даними Банку, ризики реалізації проектів (програм) в Україні є значними. Досвід впровадження, зокрема інвестиційного кредитного портфелю, є досить поганим. Україна має найнижчі показники серед усіх позичальників МБРР, хоча останнім часом ситуація дещо поліпшується. Основні джерелами ризиків реалізації проектів (програм) припадають на три категорії: 1) недостатньо розвинутий інститут права власності; 2) громіздкі внутрішні процедури, які несумісні з процедурами Світового банку; 3) тенденція до затримки або скасування.

Як результат, реалізацію проектів СПК 2007 р. було оцінено Банком як помірно незадовільну з недостатнім прогресом у декількох важливих питаннях розвитку.

ЄБРР підготував нову стратегію для України на 2011 – 2014 рр. Банк має намір зосередитися на вирішенні ключових проблем транзитного періоду відповідно до урядової програми реформ, у тісній координації з іншими міжнародними фінансовими організаціями та двосторонніми донорами. Основними секторальними напрямками для Банку будуть енергетика, підприємства, інфраструктура, фінансовий сектор і ринки капіталу. Головною метою для ЄБРР є робота з Національним банком України для покращення здатності міжнародними фінансовими організаціями та інших позичальників надавати позики у національній валюті й тим самим полегшити доступ до більш широкого кола конкурсного фінансування для місцевих підприємств.

Згідно зі статутом МВФ, офіційна його ціль – сприяти розвитку міжнародного валютно-фінансового співробітництва: регулювання та контроль валютних курсів, контроль за багатосторонньою системою платежів і ліквідацією валютних обмежень, включаючи надання країнам – членам МВФ валютних коштів для фінансування дефіцитів платіжних балансів. Так, дефіцит платіжного балансу України склав у 2011 р. – 2455 млн дол. США, а в 2012 р. – 4175 млн дол. США [6].

У сфері регулювання валютних курсів МВФ розробляє основні принципи яких повинні дотримуватися країни-члени відносно курсової політики. Суть цих принципів така:

- ✦ країна-член повинна уникати маніпулювання валютними курсами з метою отримання конкурентних переваг і балансування свого платіжного балансу;
- ✦ країна-член повинна застосовувати валютну інтервенцію, щоб попередити значні нетривалі коливання своєї валюти.
- ✦ проводячи інтервенцію, вона повинна враховувати інтереси інших країн-членів.

Контролюючи виконання країною-членом цих принципів, МВФ використовує критерії, які передбачають його втручання у випадку:

- ✦ затяжної масштабної інтервенції на валютному ринку;
- ✦ надзвичайно високого рівня офіційних займів для фінансування дефіциту платіжних балансів;
- ✦ введення або посилення обмежень на торгівлю або рух капіталів;
- ✦ зміни валютного курсу, який не пов'язаний з фундаментальними соціально-економічними умовами.

Кредитний портфель

№	Найменування проекту	Період впровадження	Обсяг кредиту, млн. дол. США
1	Проект вдосконалення системи соціальної допомоги в Україні	4 квітня 2006 р. – 1 січня 2013 р.	99,4
2	Програма модернізації Державної податкової служби	31 грудня 2003 р. – 29 червня 2012 р.	40,0
3	Проект розвитку системи державної статистики	15 червня, 2005 р. – 31 грудня 2012 р.	32,0
4	Проект розвитку експорту 2	20 березня 2007 р. – 31 грудня 2011 р.	304,5
5	Модернізація управління державними фінансами	23 жовтня 2008 р. – 30 червня 2013 р.	50,0
6	Проект з передачі електроенергії	5 грудня 2008 р. – 30 червня 2012 р.	200,0
7	Покращення стану доріг і підвищення їх безпеки	3 вересня 2009 р. – 31 грудня 2012 р.	400,0
8	Проект реабілітації гідроелектростанцій	03 лютого 2006 р. – 30 червня 2012 р.	160,0
9	Проект видачі державних актів на право власності на землю та розвитку системи кадастру	30 липня 2004 р. – 30 червня 2012 р.	89,7
10	Проект розвитку міської інфраструктури	10 листопада 2008 р. – 31 грудня 2012 р.	140,0
11	Проект з розвитку енергоефективності	Затверджений 17 травня 2011 р.	200,0

Контроль МВФ проводиться у вигляді щорічних консультацій з країнами-членами, у результаті яких країнам надаються рекомендації. При підготовці цих рекомендацій апарат фонду враховує не тільки характер зовнішньоекономічної політики країни-члена, але й її внутрішньоекономічне положення.

У сфері регулювання платіжних балансів і зовнішньої заборгованості МВФ керується принципом обумовленості надання кредитних ресурсів країнам-членам у розмірі, які перевищують резервну частку країни у капіталі Фонду; проведення ними конкретних змін у своїй економічній політиці. Перед отриманням кредитів країна-позичальник узгоджує з Фондом програму фінансово-економічної стабілізації строком від одного року до трьох.

Залежно від ходу виконання цієї програми країні надаються валютні кошти передбачені кредитними умовами з МВФ.

В умовах боргової кризи наявність такої програми і відповідної умови з МВФ розглядається як свого роду міжнародне свідоцтво платоспроможності країни.

У сфері боргового регулювання МВФ активно взаємодіє зі Світовим банком, розробляє разом з ним програми структурної адаптації, націленої на поновлення платоспроможності країн-позичальників, підвищення ефективності їх національної економіки, а також забезпечення фінансування цих програм з зовнішніх джерел.

Новим напрямом у діяльності МВФ і Світового банку є пряма участь в операціях по скороченню заборгованості розвинутих країн приватним банкам. Ці операції передбачають конверсію боргу в акції та ціні папери або викуп його у приватних банків зі знижкою.

Зараз членами МВФ є 188 країн [7] (на 01.01.2014 р.), включаючи Україну (з квітня 1992 р.).

Проблема зовнішньоекономічної та господарчої незабалансованості в Україні потребувала і потребує негайного вирішення в умовах, коли валютні платежі перевищують надходження по поточних статтях платіжного балансу і збільшення їх резервів відбувається за рахунок одержання зовнішніх кредитів, тобто за рахунок збільшення зовнішнього боргу. Таким чином, зростання валютних резервів не завжди є показником укріплення зовнішньоекономічних позицій країни.

Зовнішня заборгованість виправдовує себе при оптимальній або хоча б раціональній структурі імпортних або інших платежів, які сприяють економічному зростанню. Але при інших обставинах зовнішня заборгованість не стимулює, а гальмує економічний розвиток. Заборгованість України представлена в *табл. 2*.

Протягом 2005 – 2012 рр. імпорт в Україні перевищував експорт, а це призвело до зростання зовнішнього боргу, що ускладнює для України процес отримання нових кредитів. МВФ досить жорстко обумовлює виділення чергових траншів, виходячи із фінансової та бюджетної дисципліни країни. У конкретних українських умовах виконання цих вимог може призвести до загострення вкрай складних соціально-економічних проблем, включаючи банкрутство підприємств, згорання програм підтримки незахищених верств населення. Природно, уряд, який вирішив дотримуватись рекомендацій МВФ, отримує додатковий аргумент, який виправдовує його непопулярні заходи. Однак виникає питання про те, наскільки переконливим цей аргумент виявиться для населення. МВФ, як показує досвід, не робить виключення для жодних держав.

Аналіз кредитної діяльності МВФ і МБРР в Україні свідчить, що в останні роки значно зросла його роль в забезпеченні та спрямованості й ресурсів для фінансування дефіцитів платіжного балансу.

Без проведення економічних і соціальних реформ кредитна допомога міжнародних фінансово-кредитних організацій не має сенсу, значна частина проектів, на які були взяті кредити МВФ, не реалізовані або припинені в Україні. Крім того, аналіз даних та умови кредитування показують, що з методів управління та розподілу кредитних ресурсів МВФ не усунені до цього часу дискримінація та нерівність стосовно країн, які стали на шлях ринкових відносин. Так, формально в Уставі МВФ немає статей, котрі би дозволяли надання Фондом кредитів з якимись умовами. Але реально МВФ може накласти на країну-позичальника фінансові санкції, позбавляючи її доступу до кредитів, якщо Фонд вважає, що кошти, які використовуються, не відповідають обумовленим цілям. Усе це вимагає перейти до радикальних заходів щодо суттєвого підвищення ефективності використання запозичених коштів [8].

Державний борг України (у млрд одиниць)

Показник	Станом на 31.12.2012 р.		Станом на 31.12.2013 р.	
	У дол. США	У грн	У дол. США	У грн
Державний борг усього	49,95	399,22	60,08	480,22
Внутрішній	23,81	190,3	32,15	256,96
Зовнішній:	26,14	208,92	27,93	223,26
<i>заборгованість за позиками:</i>				
наданими міжнародними фінансовими організаціями	10,02	80,10	7,74	61,90
наданими закордонними органами управління	1,14	9,1	0,91	7,28
не віднесена до інших категорій	14,98	119,72	19,28	154,08

Так, 27 березня 2014 р. Верховна Рада з другої спроби прийняла антикризовий проект Закону України «Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання в Україні» [6]:

- ✦ ставка податку на прибуток підприємств встановлюється на рівні 18 %;
- ✦ ставка податку на додану вартість – 20 %;
- ✦ диференціація ставок при оподаткуванні доходів фізичних осіб (15 %, 17 %, 20 %, 25 %, 30 %);
- ✦ пенсії, що перевищують 10 000 грн, оподатковуються податком на доходи фізичних осіб;
- ✦ збільшуються ставки податків і зборів, визначених в абсолютних значеннях (крім євро), на індекс споживчих цін, індекс цін виробників промислової продукції (крім збору за спеціальне використання лісових ресурсів та екологічного податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів);
- ✦ збільшуються ставки акцизного податку на мотоцикли, автомобілі, алкогольні напої та тютюнові вироби;
- ✦ запроваджується єдина ставка акцизного податку на дизпаливо оподаткування альтернативного палива;
- ✦ у 2 рази збільшуються ставки оподаткування збором за користування радіочастотним ресурсом України та ставки на нові автомобілі та мотоцикли з об'ємом двигуна більше 0,5 л;
- ✦ мінімальний розмір річної орендної плати для земель сільськогосподарського призначення, які знаходяться у державній або комунальній власності, становить не менше 3 % нормативної грошової оцінки земельної ділянки; щорічне коригування бази оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком з урахуванням коефіцієнта індексації;
- ✦ операції з постачання лікарських засобів і виробів медичного призначення (імпорт та постачання виробником) оподатковуються ПДВ за ставкою 7 %;
- ✦ при здійсненні операцій з купівлі юридичними та фізичними особами іноземної валюти в безготівковій та/або готівковій формі сплачується збір на обов'язкове державне пенсійне страхування за ставкою 0,5 %;
- ✦ змінюється база оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (загальна площа об'єкта житлової нерухомості замість житлової);
- ✦ розширюється коло платників: збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ; плати за користування надрами для видобування корисних копалин, які проводять господарську діяльність з видобування підземних вод на підставі дозволів на спеціальне водокористування; плати за користування надрами для видобування корисних копалин;
- ✦ відновлюється особливість оподаткування ПДВ діяльності підприємств, пов'язаної з реалізацією зернових і технічних культур, на умовах, що діяли до 1 січня 2014 р.;
- ✦ змінюється розподіл єдиного соціального внеску та інші.

ВИСНОВКИ

Сьогодні, щоб вийти з фінансової кризи, Україні слід, по-перше, забезпечити політичну стабільність у країні, зняти соціально-економічну напруженість; по-друге, розробити програму виходу вітчизняних товарів на зарубіжний ринок, ефективне використання кредитних коштів; по-третє, слід збалансувати бюджет, зменшити кошти на утримання державного управлінського апарату. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>
2. Крамаренко В. І. Оцінка співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами / В. І. Крамаренко // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 5. – С. 23 – 31.
3. Офіційне інтернет-представництво Національного Банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
4. Проект модернізації державних фінансів № 4882-ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua
5. Стратегія партнерства з Україною на період 2012 – 2016 фінансових років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/file/link/178835/file/5.pdf>
6. Антикризовий проект Закону України «Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>
7. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>
8. Кондусова Л. Ф. Валютно-фінансові розрахунки зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібн. / Л. Ф. Кондусова, І. І. Нескородєва. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 200 с.